

Barndomsminder fra Helligsø

Af PETER HOUMØLLER

FRA OKSENBØL i Vestervig sogn og til Helligsø teglværk er der høje bakker, der skrånede ned mod fjorden, på nogle steder ret stejlt. Forhen gik bakkerne et stykke længere hen, end de gør i dag. I 1874 købte min morbror, Jens Frederiksen Svinth, den sydøstligste del af disse bakker mellem kommunevejen og fjorden af Kræn Mikkelsen, og da de var i handel derom, kom der to sognerådsmedlemmer til Kræn Mikkelsen for at overtale ham til ikke at sælge til en fattig mand. Det var jo dengang en sognerådspligt at gøre, hvad de kunne for at holde fattigfolk væk fra en kommune. Men Kræn Mikkelsen spurgte dem, om de ikke mente, at jorden var hans, og det kunne de jo ikke benægte. Så mente han ikke, at han behøvede at spørge nogen, hvem han måtte sælge til. Jens Frederiksen Svinth lavede så en lille hytte med en gammel fiskerbåd med kølen i vejret som tag, og under dette tag flyttede han så ind med sin unge, smukke og lykkelige og ikke fordringsfulde brud. Efter et par års forløb fik de bygget et rigtigt hus. Det meste af materialet var fra en nedrevet landejendom. Han var fisker. Han var særlig skrap til at fiske hummer og blev kaldt hummerkonge. I alt fik de 15 børn, men i det samme tidsrum var der udkommet 16 almanakker, så de har da ikke haft et hvert eneste år. I 1891 drog han med familien over Atlanterhavet og helt over til Stillehavet, hvor de bosatte sig. Men forinden havde han solgt huset og nogle fiskeredskaber til mine forældre. De havde boet i et nabohus, og det solgte de til Hans Ulnits. I jorden, min morbror havde købt, var der en mængde sand. Han havde solgt deraf, mens han boede der, og far fortsatte dermed, da han havde overtaget det. Der blev solgt flere tusinde læs, så med tiden forsvandt de høje bakker.

Da jeg havde fået en lille søster, skulle min søster Mariane tage sig af mig, og jeg sov hos hende om natten. Hun lavede nogle dejlige kludesutter til mig, og dem lavede hun på den måde, at hun tog et stykke rugbrød og smurte godt med smør og sukker på, og det blev så tygget og lagt i fem eller seks små portioner på en klud, og så blev de surret for med tråd eller uldgarn, og det kunne jeg så sutte på om natten. Men så blev hun konfirmeret og skulle ud at tjene. Så skulle jeg passes af en anden, men de sutter hun lavede, ville jeg ikke have. Hun havde måske selv suget smør og sukker i sig, det kunne jo godt betale sig. Jeg skreg og sparkede og ville ikke sove. Hverken min mor eller søster kunne få mig til at falde til ro. Så kom min far. Han hverken slog eller skældte ud, det var ikke hans opdragermetode. Han tog mig ganske stille med ind i sin seng, og skønt vi holdt meget af ham, havde vi alligevel respekt. Over for ham var der ikke noget med at lave ballade. Jeg faldt snart i søvn med mit hovede ind til hans lange skæg.

Der var en fisker, der til tider hjalp far med at fiske. Han hed Niels Poulsen Nørbjerg. Efter hvad mor fortalte, var han svagt begavet og var derfor ikke agtet af de voksne, men han var en børneven og havde han penge, købte han noget til os. En morgen vågnede jeg ved, at han åbnede min mund og pressede en mægtig stor bolche i min mund, jeg kunne slet ikke bevæge kæberne. Det var nok en

bismarckklump, men jeg ved det ikke. Jeg havde jo aldrig hørt hverken om den store Bismarck eller hans store klumper. En dag kom der en og fortalte, at han var druknet ved Kobberø. Mine søskende græd allesammen, og jeg græd længe over, at han ikke kom mere.

En dag lå jeg på maven på en lille tønne og rullede lidt frem og tilbage, men med et tog det overbalance, og jeg rullede på hovedet lige ned i en nedgravet tønne, der var helt fyldt med læsket kalk, og den var så dyb at kun min ene stortå stak oven for, men de traf sig så heldig, at Mor kom til at se, at denne tå bevægede sig. Så var hun klar over, at der stak noget under, og hun fik mig trukket op i en fart. Da det var lige ved brønden, hev hun hurtig en spand vand op og slog den lige ind i ansigtet på mig og én til over hovedet. Jeg skreg af skræk, for jeg troede, at hun havde sat sig for at jeg skulle druknes. Jeg forstod ikke, at det var for at jeg ikke skulle tage skade af kalken.

Et stykke sydøst for vort hus blev der i 1897 sat et stort gammelt barkskib på grund. Far og et par andre mænd købte det for at ophugge det, og de havde så nogle arbejdere til at hjælpe med ophugningen. Blandt andet var der et par spilopmagere fra Ferring ved Lemvig. Ajs Koltoft fra Randrup var hver dag kørende med en rask og ivrig hest. En aften, da han var ved at kravle på vognen, løftede en ferringbo halen på hesten og smed en dåse stødt peber ind i rumpen på dyret, og det sved, og lige som han ville sætte sig på agefjælen, for den frem med et ryk, så Ajs gik baglæns over og vendte træskoringene lige op mod skyerne. Hesten galoperede frem i en rasende fart, men vognen væltede heldigvis ikke, og da Ajs Koltoft først fik fat i tømmen, var han mand for at holde den, for han var af sværvægtsklassen.

For dem, der havde købt skroget, blev det en meget dårlig forretning. Træet blev solgt på auktion, men kostede meget mindre, end de havde beregnet. Træet var ellers godt. I 1966 blev der taget nogle hegnspæle op og smidt til side, og jeg tog én med hjem til minde om dette barkskib og til minde om min gamle husbond, Ajs Poulsen. Han havde nemlig købt træ på auktionen og lavet hegnspæle deraf og sat dem omkring hans engskifte sidst i forrige århundrede, og der havde de stået i næsten 70 år, mens pigtråd var rustet, og hegnspæle af gran og fyr havde måttet fornyes flere gange.

En søndag havde Mor været i kirke, og da hun kom hjem, var hun meget oprømt. Der havde nemlig været en episode i kirken. En arbejdsmandskone havde sat sig på en plads i kirken, som alle vidste, at en gårdmandskone plejede at sidde på. Da hun så kom, forlangte hun at arbejdsmandens kone skulle flytte sig, men hun rokkede sig ikke en tomme, selv om gårdmandskonen til sidst skældte ud helt højlydt. Der kom en kone på besøg, og hun var også optaget af, hvad der var sket i kirken. De talte om kirkestole, jeg tænkte det måtte nok have været en særlig fin stol, siden der ville sidde to i den, jeg forstod jo ikke, at det var et led i kampen om ligeret.

Børnefesten i Agger kunne dengang samle mange mennesker. Der kom de alle vegne fra, og der blev kørt i mange forskellige slags vogne. En gang husker jeg, at vi

var med Mads Mikkelsen. Han kørte i en høstvogn med stænger på. Vi var mange med. Vi sad både for og bag og ved begge sider, samt på et par fjæl midt i. Det begyndte med at Mads fik en ordentlig skrå af Wolle Knakkegaards tobakspung. De to sad så allerforrest, og jeg sad lige bag ved, og da vi havde kørt et stykke tid, skulle Mads spytte, men det var uheldigt med vinden. Det fløj lige hen i ansigtet på Wolle. Han tørrede det af, og de snakkede livligt videre, men et stykke tid efter spyttede Mads igen. Det knurrede Wolle noget over, men han blev da siddende. Men da det traf sig tredje gang, og han fik det lige ind i øjnene, da blev Wolle for alvor gal. Han skældte Mads ud for en swikn og en høvwed og gik hen og satte sig bagest i vognen og de talte ikke mere sammen på den tur. Da vi kom i nærheden af Vestervig, kom der en cyklist, og Mads ruskede i hestene, for at det skulle se ud, som de var bange, og han rakte pisker i vejret. Det var tegn til, at cyklisten skulle stå af og hjælpe de bange heste forbi. Det gjorde manden også. - Det var nemlig almindeligt dengang.

Da var arbejdsdagen længere end i dag, men folk tog sig alligevel tid til en gang imellem at gå omkring og sludre med venner og bekendte. Der kom mange i mit hjem for at snakke, og Mor tog sig altid tid til at snakke med dem, der kom. Men da der var nogen standsforskel, kom der flere af dem, der ejede mindre end et album, end af dem, der ejede over en tønne hartkorn. For os børn var det skønnest, når der kom nogen, der ville fortælle historier eller holde lidt sjov. Gamle Kræn Mikkelsen kunne altid fortælle så mange historier. Det var mest aggerbohistorier, noget i retning af molbohistorier. Mens Kræn Høv fra Sinnerup var ungarl og var hjemme hos sin far, kom han tit, og han fortalte nogle helt fantastiske historier. En dag fortalte han, at han var kommet til at gå lige bag ved Maren Sigh, og ved vort hushjørne kom der en hvirvelvind og slog skørterne over hovedet på ham, og han kunne ikke finde ud igen. Hun opdagede ham ikke, før hun satte sig inde på skammelen. Hun var tung, så hun havde nær kvalt ham. Jeg var ikke klogere, end at jeg troede det. Maren Sigh kunne more både børn og voksne. Det klædte hende, alt hvad hun sagde. Hun var moster til et par dusin her i Helligsø, og de kaldte hende jo moster Maren. Det gjorde mange andre også. Da vi gik i skole, ville vi gerne ind til Maren og P. Kr. Sigh for at se ugeblade, men de sidste år, hun levede, var hun syg. Da var humøret væk. De boede vest for indgangen til kirkegården.

Øst for indgangen er der nu asfalteret parkeringsplads for de blanktskinnende biler, og langs med kirkegårdsdiget er der sået græs, som ikke må betrædes, men sådan var det ikke i halvfems'erne. Da lå fattighuset der. I fattighuset var der plads til tre familier, men jeg kan kun huske, at der var én. Det var en ældre pige, som altid gik under det kedelige navn "æ fattehuspig". Hun havde en datter, som var et par år ældre end mig, men jeg kom en periode jævnlig derop for at lege med hende. Det var mest fordi der var en lille gærdesmutte, som altid sad udenfor det sted, mest i noget granris, og den var så tam, at Anna, som pigen hed, kunne gå hen og tage den, så tit hun ville, og så fik jeg lov at sidde med den. Det ville jeg gerne. Så tænkte jeg, at når hun kunde sådan gå hen og tage den, så kunne jeg vel også. Jeg prøvede mange gange, men så snart jeg var lige ved at snuppe den, så fløj den. Om det nu var lugten, eller

det var mit udseende, den ikke kunne fordrage, det er vanskeligt at sige, men for mig var det en stor sorg og ærgrelse, at den gjorde forskel.

I 1904 fik vi en københavnerpige i sommerferien. Hun kom flere gange om dagen og spurgte Mor om, hvad hun skulle lege med, for hun havde slet intet legetøj. Det havde Mor aldrig hørt, at nogen af hendes elleve børn var kommet og havde spurgt om. Men der er jo stor forskel på et barn, der er opfødt i en lille lejlighed i byen, og os, der levede på landet. Der var jo nok at lege med overalt, når vi forstod at bruge fantasien. Ville vi for eksempel have en ko, kunne vi finde en sten med hul i nede på stranden, og så tage et søm og en snor og sætte den på græs. Vi kunne finde forskellige snegle og lave dem til, hvad vi ville, og sand var der altid nok af. Far var strandfoged, og da der drev noget i land om vinteren, kunne vi bygge huse af strandingsgods.

Tiden var jo en hel anden dengang. Det var ikke skik at købe dyre gaver til fødselsdag og jul. Mine forældre købte ikke gaver til os, og vi savnede det ikke. De arbejdede, for at vi kunne få føde og klæder, og dermed skulle vi lade os nøje. Men vi havde altid juletræ og fik blandt andet figer og dadler og mange andre gode ting, så vi glædede os lige så meget til jul, som børnene gør nu.

Foruden at sælge sand fra sandgraven solgte vi også det kridhvide sand til at strø på gulvet. Det blev hentet på Aggertangen ved Thyborøn kanal af min far eller ældste bror. Dertil havde vi en skonnert. Den var ikke stor, så det var ikke mange læs, de kunne bære. Det blev solgt i skæppevis, og en skæppe med top kostede fem øre. Det var almindeligt, at folk strøede sand på gulvene også på de fine hvidskurede gulve. At strø sand rigtigt var en kunst. Det skulle stå i nogle små toppe, og det skulle strøs fuldstændig jævnt. At komme med på en sejltur efter sand var det bedste, jeg vidste. Der var altid noget at opleve ved havet. En dag havde jeg samlet en del snegle, og da jeg inde på stranden så en lille sø, ville jeg gå ned og sætte den ud at sejle, men pludselig sank jeg ned i sandet til midt på livet. Det må have været kvægsand. Jeg fik vendt mig om og kom med besvær op igen ved at bruge hænder og albuer. En anden dag blæste det stærkt af øst. Da kom der et mågeæg rullende forbi mig med mange omdrejninger i sekundet. I ægget var der en lille unge, der stak hovedet ud, og den skreg af fuld hals. Jeg løb efter den, men nåede den ikke. Den forsvandt i havet, hvor den endte sit korte, men bevægede liv.

På Aggertangen lå der et enligt træhus. Der boede lodserne. Foruden at lodse skibene ud og ind gennem kanalen og sejlrenden, skulle de også hænge nogle lygter op hver aften, som skibene skulle sejle efter om natten. Da var der intet fyrtårn, hverken på tangen eller i Thyborøn.

Lidt inden for kanalen lå der om sommeren et toldskib, hvorpå der var tre toldere. De skulle ombord i alle skibe, der kom fra udlandet, for at se efter, om de havde toldpligtige varer. De boede ellers i toldhuset i Kobberø. 1911 var det sidste år, de var der. Der indenfor kanalen kunne der til tider ligge mange små skibe for anker, når det var vestenvind, så lå de og vente de på gunstig vind. Da var der kun én sejlrende ud til havet, og den gik ud i nærheden af toldhuset i Kobberø. Derfor skulle fiskekutterne fra Lemvig og alle andre skibe forbi Helligsø, så der var altid noget at se på.

At rejse med tog fra Thy til Harbøre eller Thyborøn var som at foretage en lang udenlandsrejse. Togene havde ingen ordentlig forbindelse med hinanden. Derfor kom der mange og skulle sejles over fjorden. Jeg husker særlig to thyholmboer, som tit blev sejlet over. De hed Jakob og Hinge, og de arbejdede ved høfdebyggeriet. Jeg grundede meget over, hvordan det kunne gå til, at de kunne blive ved at komme fra Thyholm, når de aldrig kom tilbage igen. Jeg vidste ikke, at der var en anden mand, der sejlede herover. I Thyborøn var der ingen bager dengang, og bager Jens Daahl i Gjettrup havde fået oplyst, at der var god mulighed for at sælge brød derovre. Han hyrede min far til at sejle derover med brød, men den første dag blæste det stærkt om morgenen, og inden de kom halvvejs over, var det en brandstorm, så de måtte vende om og gå hjem igen. Den anden dag gik det akkurat ligesådan, og ført den tredje dag lykkedes det dem at nå til Thyborøn. Han fik let brødet solgt, for der var foruden de fastboende også mange, der arbejdede ved Vandbygningsvæsenet. Dem kaldte vi havbørsterne. Mens Jens Daahl havde fået nok af blæsten, der går frisk over Limfjordens vande. Han ville ikke til Thyborøn med mere brød.

Mor har fortalt, at en dag kom den kendte venstrefører og bladudgiver Christen Berg ind for at blive sejlet over fjorden. Da Far ikke lige var til stede, måtte Berg vente lidt. Mor sendte straks bud efter Morten Mortensen, der arbejdede på teglværket sammen med tyskerne. Han var ligesom mine forældre tilhænger af den politik, som Berg førte. Der sad så den kendte agitator i den lave stue sammen med de to af ringe stand og gav dem en interessant og oplysende politisk orientering og snakkede med dem på en jævn og ligefrem måde, uden at vise det mindste af overklasse eller åndshovmod. Det blev en oplevelse, som de aldrig glemte e, og da Far og Berg sejlede, stod de to nede på stranden og vinkede, så længe de kunne se båden. En af Mortens sønner, som blev født året efter, fik navnet Berg som mellemnavn. I disse tider gik de politiske bølger højt, og dønninger nåede ud i de fjerneste afkroge af landet. Der var højre- og venstremænd, der havde vanskelighed ved at være i stue sammen.

Også på det kristelige felt var der stejle meninger. I Helligsø havde de fra 1880 til 1890 en præst, der hed Løgstrup. Han var en meget dygtig og nidkær præst, der havde stor indflydelse i sognene, men efter hvad jeg har forstået, anså han sine meninger for at være de eneste rigtige og kunne ikke tolerere, at andre kunne have en anden opfattelse. Derfor havde han også fjender. En af dem var Wolle Thøgersen, Oddersholm. Han var en dag nede efter et læs sand, og han ville, at et par af mine søskende skulle have en køretur, men ham, der hed Theodor Løgstrup, ville han ikke have på sin vogn. Et menneske med det navn skulle hans heste ikke køre med. Men Mor mente, at drengen ikke kunne gøre for, hvad han hed, så hun satte ham op alligevel. Wolle forlangte, at hun skulle tage ham ned, men det ville hun ikke. Så spændte Wolle hestene fra og ville lade vognen stå. Da blev hun klar over, at hun måtte trække det korteste strå, og hun tog drengen ned, men selv om hun tabte slaget, morede hun sig vist over den resolute måde, han vandt på.

I 1917 stod jeg sammen med min Mor og vore to nærmeste naboer, Volle Knakkegaard og Hans Ulnits, og så, at sognefoged Jerrik Jensen satte sig på en slåmaskine

for at slå græs på Thomas Søndergaards mark lige over for teglværket på den anden side af vejen.

Efter de begejstringsudbrud, de kom med, da de så, hvordan den kunne slå græsset, lige så rask som et par heste kunne gå, og at den selv kunne lægge det fra, så han kunne fortsætte med næste omgang, uden at et menneske skulle røre ved det, kunne jeg forstå, at de aldrig havde set en sådan maskine før. Jeg tænkte mest på, at den lille bitte stol på maskinen var altfor lille til den bagdel, han havde.

Det var ikke dengang som nu. Med hensyn til anskaffelse af maskiner, da tog det mangfoldige år, fra en maskine var bleven opfundet, til den blev anskaffet af landmændene. I 1907 fik de en selvbinder i Gundtoftgaard. Det var den første i Gundtoft.

Omkring århundredskiftet tror jeg nok, at de fleste gårdmænd havde afskaffet plejlen og brugte maskiner til at tærsk kornet med. Det var store damptærskværker, som så blev kørt fra gård til gård, og der skulle mellem 10 og 20 mand til at betjene et sådant tærskværk. Timelønnen ved tærskværker var 25 øre og kosten, men i 1906 forlangte arbejderne et sted 30 øre i timen, ellers ville de hverken tærsk eller gå af loen. De fik, hvad de forlangte, og det fik de så også ved andre maskiner.

En af de første i kommunen, der fik en cykel var æ snejker i Gundtoft. I 1899 eller 1900 fik han en cykle af samme model, som bruges i dag med luftringe og cyklekæde. Jeg hørte en, der fortalte det. Han sagde, at nu kunne han sagtens komme på arbejde, for sådan en cykle kunne køre stærkere, end en hest kunne løbe. Så forstod vi jo, at det var en mægtig fart. At en mand kunne cykle, havde jeg ikke tænkt var noget mærkeligt, men at nogen af det svage køn kunne finde på at sætte sig op mellem sådan et par hjul, det havde jeg aldrig tænkt. Derfor blev jeg også slem overrasket og stod og gloede og gabte, da jeg for første gang så en pige på en cykle, og pigen kendte vi. Hun ekspederede ellers i købmand Peder Didriks butik i Gettrup. Og så var det ikke alene det, at hun kunne cykle, men hun havde en hårfletning så tyk som en fed mands arm, og så nåede den helt ned til sadlen. Og hun smilede og hilste. Jeg syntes, hun var så umådelig smuk, men sagde intet, for jeg var helt stum af forbavselse. Når en pige dengang var bleven konfirmeret, skulle skørterne nå helt ned til foden, og hvis hun var oppe at ride på en hest eller for eksempel sad på en vippe, ansås det for mest anstændigt, at hun holdt begge ben til samme side, men det lod sig jo ikke gøre på en cykle, når hun skulle træde pedalerne. For at undgå at træde i de lange skørter, når pedalerne gik ned, brugtes der skørteboldere til at hive skørterne lidt op med. Der kunne købes nogle af elastik med en clips både foroven og forneden til at slå fast i tøjjet. Nogle brugte også elastik fra skørterne og ned under fodsålerne, for at ikke skørterne skulle glide for langt op.

En dag råbte min ældste broder ind i stuen til os, at vi skulle komme ud og se en båd, der kom sejlede, og den brugte hverken sejl eller årer. Da så vi sandsynligvis den første motorbåd, der sejlede forbi Helligsø. Det var vist omkring 1901. Vi kendte jo dampskibene, men en båd, der blev drevet frem med en motor, det havde ingen af os set. Min broder sagde, at det måtte være let at komme frem på den måde, når det var stille vejr eller modvind. Men hvad denne eksplosionsmotor med raffineret olie fra jorden ville få at betyde for verden, det var der selvfølgelig ingen af os, der tænkte på.

I den almindelige landsbyskole var der dengang kun to klasser, og når vi i 10-11 års alderen kom i ældste klasse, skulle mange af os tid at tjene. I 1905, da jeg fyldte 11 år, kom jeg til at tjene på en gård i Nr. Nissum. Manden var 67 år. Han havde aldrig været gift, for det måtte han ikke for sin mor, så længe hun levede, og han var 66, da hun døde. Han havde kun et ben. Det andet var af træ.

Min ældste søster var husbestyrerinde for ham, og desuden var der en karl på 17 år, og de var nogle ualmindelige gode medtjenere, så jeg længtes aldrig hjem. Gården jeg tjente på, hed Aabenraa, og der hvor jeg gik i skole, hed København. Vi gik kun i skole én dag om ugen, og det var fra kl. 6 til 12. Vi skulle jo gøre nytte og ikke spille tiden med at sidde i skolen. Ferier fra skolen var tilrettelagt efter den tid, der var mest at lave i landbruget, lugeferie, høstferie og kartoffelferie.

Den første dag, vi var i skole, skulle vi jo skrive diktat, men læreren, som hed Møller, havde den uskik, at vi dagen efter skulle sidde, eftersom vi havde haft fejl til, og jeg var så uheldig at komme til at sidde ovenfor de to største og værste drenge i skolen. De smurte mig med blæk i nakken og bag ørerne og stak mig med et søm og sparkede og nappede mig. Der ville jeg ikke op at sidde mere, og derfor skrev jeg mindst hvert andet ord forkert næste gang. Læreren udtalte sin undren over den vending, min retskrivning havde taget, men jeg endte på nederste plads, og der holdt jeg mig den sommer. Jeg gjorde den erfaring, at når man er ny og fremmed i en skole og tilmed en af de mindste, så er det bedst at holde sig i baggrunden, ellers er det ned med nakken.

Husbonden var ikke af dem, der ville have noget kasseret i utide. En dag havde min søster brændt et par gamle strømper. Da han fik det at vide, kom hans blod i kog, og hans mund bævrede helt om til ørerne, for de strømper ville han ikke have haft ødelagt. Dem havde han haft på, da han som 21-årig sejlede til København, og han kom aldrig til at rejse så langt i et par strømper mere. Da han foretog denne rejse, var der ingen jernbane i Jylland, så man forstår jo godt, at det for en bondedreng har været en stor begivenhed. Men det var 46 år siden, og det var ikke alene ham, der havde gået i dem. Der havde også gået møl i dem. Der var stopninger og huller overalt, så det var ikke let at se, hvad der havde været det oprindelige, og der var en tåbelig idé, at de skulle have varet ham livet ud.

Somrene 1906 og 1907 tjente jeg hos Tammes Vie i Gundtoft, og lønnen var henholdsvis 30 og 35 kroner for en sommer. Han havde to gårde, og alle kreaturerne stod tøjrede. I den varmeste tid om sommeren måtte jeg allerede op klokken halv fire for at flytte ungkreaturerne, og når pigen, som kom op samtidig, fik malket, skulle køerne ud, og de skulle allesammen flyttes et par gange og ind igen inden klokken halv ni, for ellers ville de bisse. Desuden var der en del får, som stod tøjrede i noget, der hed Almen i Flarup. De skulle også flyttes et par gange om dagen. Hændte det så, at et par kom løs, så skulle de altid nok komme hen til et andet par, og de kunne løbe mindst hundrede gange omkring hinanden, og tøjret blev sammenfiltret i en mægtig klump. Når det så skulle løses op, føltes der ingen virkelig glæde ved at passe dyr. Komet blev alt sammen høstet med le, og i høst havde de to mand, som fik hver 30 kr. for en høst. Så skulle de hjælpe, fra de begyndte med at høste til den sidste rivelse var i hus. 1907 var et vanskeligt år. Der var aldrig tørring i luften. Vi var

ikke færdig med høsten før allersidst i oktober, og nogle fik ikke kornet før jul.

Dengang blev alting taget med. Vi så aldrig nogen, der brændte halm af, og sognerådet solgte kommunens vejgræs til den, der bød mest. Derved fik de en del penge ind. Amtsvejmandene fik vejgræsset som en del af deres løn for at passe amt svejene. Mads Hansen var vejmand mellem Gjettrup og Ydby. På gården, hvor jeg tjente, havde de godt en snes høns, som gik i en lille fold, og høns vil gerne have mælkebøtter. Dem var der en del af ved siden af vejen ned ad Gosbak, og jeg plukkede af og til nogle til hønsene. En dag var Mads Hansen kommet op at køre med en mand fra Ydby, og lige som de kørte forbi, gik jeg over vejen med et par håndfulde mælkebøtter. Da Mads Hansen så gik tilbage fra Ydby, var han inde hos Tammes Vie for at klage over mig, og da jeg kom ind for at spise, fik jeg på en ikke venlig måde at vide, at hvis jeg ville plukke græs til hønsene, havde de nok på gården. Jeg skulle ikke gå og stjæle andres græs. Siden rørte jeg aldrig Mads Hansens fandens mælkebøtter.

En aften var jeg sammen med karlen, Kristian Høy, nede ved Helligsø strand for at bade. Naturligvis var vi bagefter hjemme hos mine forældre, og det blev mørkt, inden vi tog hjem igen. Da vi så kom løbende på kommunevejen, der kommer syd fra til Gundtoft, og vi kom lige ud for, hvor den daværende mølle stod, tog hunden med et til at gø som en rasende, og samtidig så vi begge to, at det så ud, som hele møllen stod i brand lige op til den øverste vinge. Så blev det til en stor kugle, der rullede og rullede ned over husene ved vejen og hen over marken og forsvandt for vore øjne ved Gundtoftgaard. Om det var en kæmpestor lygteemand, der slog kolbøtter eller trimlede over tå, eller hvad det var for et spørgsmål, det blev aldrig opklaret.

En dag så jeg, at Niels Søndergaard, Gadegaard, kørte ned til gården. - Han var en kendt heste- og kreaturhandler, og jeg vidste, at han altid gav 25 øre for at holde ved hans heste. - Derfor løb jeg for en gangs skyld, alt hvad jeg kunne og nåede også dertil, da de havde hilst på hinanden og skulle ind i stalden for at handle om et par fede stude. Da de kom ud, holdt Tammes og Niels på, at de ville have 22½ øre for pundet, mens Niels Søndergaard ville kun give 22 øre. Han gik på vognen og kørte nogle skridt og rakte hånden ud, men de ville ikke slå til. Men da han fortsatte ud til landevejen, satte Tammes i skarp trav for at nå ham. Han var noget mavesvær og selvfølgelig helt ude af træning, så det så absolut lidt komisk ud. Men de fik da handlet.

Den første ovn til Helligsø teglværk blev bygget omkring 1870. Den blev bygget ved fjorden på et fladt terræn mellem stranden og bakkenskråningen, og vejen dertil gik fra kommunevejen i nærheden af Buskjærrende. Det er der, hvor vandet fra det sydligste Helligsø løber udi fjorden. Denne vej gik lige langs med stranden, og den er forlængst skyllet væk af fjordens bølger, men da var der lavet sten i mange år, og der var forsvundet så meget af bakken, at der var blevet lavet en anden vej. Fra teglværket blev bygget og til 1898 var der altid to eller tre tyskere og en dansker, der lavede håndstrøgne teglsten og drænrør og brændte dem.

Teglværket blev bygget af Jens Søndergaard og siden overtaget af Thomas Søndergaard, og om foråret, når tyskerne kom, skulle ejeren altid have en stor fed gris, der

skulle veje mellem 15 og 20 lispund. Hver eneste søgnedag sommeren om fik disse teglværksarbejdere gule ærter og flæsk.

Huset, som tyskerne boede i, lå nede ved fjorden, men i 1899 blev der bygget et hus oppe ved vejen til en dansk mester, og de gik over til at sten på maskine. Den blev trukket af et par heste, der gik rundt hele dagen. Mikkellund blev mester i 1900, men han boede da i Kobbjør. Jeg gik meget omme hos Mikkellund, han var altid hyggelig at gå og snakke med. I 1906 købte han teglværket og bosatte sig dernede.

I huset sydøst for teglværket boede Volle Knakkegaard, dette hus lå højt over vejen, og der var mange trapper derop til, og haven bag ved huset skrånede også stærkt opad for så på fjordsiden at gå stejlt nedad igen. På denne skrånning havde han som regel kartofler. Han var gammel, og i 1904 ville han ikke grave det mere, men have korn og græsfrø deri, og Mads Mikkelsen lovede at harve jorden og tilså det. Der var tre unge mænd, der arbejdede på teglværket. De ville hjælpe ham. Det var hans broder Kristian Mikkelsen, Jens Thøgersen, senere Nykøbing Mors, og Niels Thomsen, senere Ulsted, og de var hver især af dem, der kunne finde på hvad som helst. De skulle skiftevis op til Volle og have en genstand. De såede ikke just klinte blandt hveden, men turnips i hele stykket og de var sået med en øvet hånd, så tæt og fint, at selv ude i hjørnerne var der ikke én, der blev større end en lille radis. Der kom tit nogen og besøgte Volle, og vi så tit, at der sad nogen på bakkens højeste punkt og nød udsigten. Volle havde den bestilling at opkræve skoleminkt for kommunens skoler, og der var mange, der forsømte skolen dengang. Det kunne blive dyrt, hvis de forsømte meget. En mand har fortalt mig, at han som dreng tjente en sommer for en løn af 25 kr., men han forsømte skolen så meget, at hans husbond skulle af med 26 kr. i skoleminkt.

I det næste hus boede vi. Far var døbt Jensen, fordi hans far hed Jens til fornavn. Hans far var fra en gård på Mors, som hed Houmøller, og derfor blev han altid kaldt Houmøller. Det blev Far jo også. I 1904 blev der lavet en lov, så enhver der ønskede at få det navn, som de blev kaldt med, kunne få navneforandring gratis. Det fik vi, og det var der mange, der fik, for med tiden var det blevet sådan, at næsten hveranden gik under et andet navn end deres rigtige. Far var fisker, og han havde mest fisket med krannier og hummertejner og rødspættegarn, som vi kaldte *nød*. Men i 1902 fik han sildebundgarn, og senere åluser. Bundgarn er et stort og dyrt redskab, og der kan fiskes en mængde fisk deri, men er der uheld, kan det også give stort underskud. Fiskeri er skuffelser og overraskelser, mest det første. Der kan fiskes alle mulige slags fisk i bundgarn, men det er væsentlig sild. Dog kan stenbidere spille en rolle først på foråret, og hornfisk sidst. Der kan komme nogle særlig ivrige hornfisk før de andre, men ellers kan man næsten med sikkerhed sige, at den første stime går gennem Thyborøn kanal og ind i Limfjorden den 20. april, uanset vejret, så de må på en eller anden måde kunne almanakken.

Hans Ulnits var vor nabo til den anden side. Han kom hver dag lidt før aften og satte sig. Det var ikke hver dag, han sagde noget, men han ville om og se folk. Hos ham boede der nogle forårsmåneder to bundgarnsfiskere, som hed Peder Flyvholm og Niels Kirk. De var fra Harbør, og

Niels Kirk rejste sammen med flere andre familier til Gjøl, hvor de bosatte sig og særlig fiskede ål. Om disse fiskere har Niels Kirks brodersøn, forfatteren Hans Kirk, skrevet romanen "Fiskerne".

Vejen går et stykke lige langs med stranden, men så slår den et lille sving. De er udenom et bjerg, der hedder Kvarbjerg. Navnet har det endnu og det står aftegnet på landkortet, for ellers er det ikke let at se, at det er et bjerg, hvis ikke man ved det. En stor del af bjerget har fjorden taget i årenes løb, og af resten er der lavet mursten af rødleret, og sandet er solgt til mørtel og andet. Derved er det meste af bjerget forsvundet.

I læ af dette bjerg og op mod en vej, der går til Skardal og østen Helligsø, lå der et hus, hvor Niels Mikkelsen og hans kone, Else Marie, boede. Niels Mikkelsen døde sidst i halvfemserne, og Else Marie kom på fattiggården. Der levede hun i mange år. Hun var blind, men kunne strikke strømper og andre ting.

Omtrent samtidig med at Else Marie kom på fattiggården, kom Kren Laustsen og Ann Ibsdæ (Ibsdatter) også derop. Deres hus var der, hvor der nu er lavet sluseværk og gravet en kanal ud til fjorden. Endskønt de havde været gift i en menneskealder, blev hun efter fortidens skik ved at blive kaldt ved hendes pigenavn. Det sidste hus i rækken beboedes af Lars og Trine. Lars kan jeg ikke huske. Han havde været fisker og havde daglig fisket østers til Østerskompagniet. Han var fra Harbør eller Rønland, og da det var almindeligt dengang, at folk fik navn efter det sted, hvor de kom fra, så fik han navnet Røn, hvad han jo slet ikke hed. Foruden Trine var der datteren Marie og drengen Andreas. Han var omtrent på alder med mig, og vi fulgtes ad til skole og fra skole, og jeg vil ikke påstå, at vi var bedre end andre drenge, men æ Dæjn mente også, at vi var værre. Han var tilbøjelig til at give os skylden, hvis der blev lavet noget galt.

Mellem Helligsø og Sinnerup var der dengang en sø, hvori vi kunne fiske gedder og andre ferskvandsfisk. Desuden groede der i søen et tækkemateriale, som vi kaldte fleg, det kunne kun bjerges fra både, og min far og brødre bjergede hvert efterår mange læs til de forskellige landmænd, som ejede søskifterne. Det blev skåret med en segl og skulle skæres lidt nede i vandet. Den gang havde næsten alle landejendomme stråtag. Nu er det kun den gård, der ligger nærmest søen, der har stråtag her i kommunen. Men nu er der hverken so eller fleg tilbage. Det hele er groet til med tækkerør. Helligsø drag var en træløs hedeblade med lyng overalt, og vi plukkede nogle små sorte bær der ude. De som ejede de forskellige dragskifter, slog hver sommer et læs lyng eller to, som mest blev anvendt til at varme den store bagerovn op med. Da var draget nærmest anset for at være værdiløst, nu er også denne jord kommet op i pris.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1971, side 44-62).